

**LA PERCEPCIÓ DE L'ENTONACIÓ DECLARATIVA I
INTERROGATIVA PER PART DE PARLANTS BILINGÜES
CASTELLÀ-CATALÀ I MONOLINGÜES CASTELLÀ
DE BARCELONA**

CARLOS VAN OOSTERZEE
Universitat de Barcelona
carlosvanoosterzee@hotmail.com

RESUM

El present treball estudia la percepció dels patrons entonatius declaratiu i interrogatiu del català i el castellà de Barcelona per part de parlants bilingües català-castellà i monolingües castellà de Barcelona.

Es van realitzar tests perceptius a 65 jutges bilingües i monolingües amb estímuls prosòdics barrejats de castellà i català de Barcelona.

Els resultats demostren, en primer lloc, que els parlants bilingües no discriminen codi (llengua). L'entonació, per tant, és percebuda com a aplicable a ambdues llengües. D'altra banda, els parlants monolingües distingeixen codi i modalitat (declarativa, interrogativa), però poden arribar a confondre'ls erròniament.

Considerant això, podem començar a conèixer la percepció de l'entonació en casos de bilingüisme, la qual cosa ens permet descobrir el funcionament de l'entonació en situacions de contacte de llengües per poder trobar patrons generals.

ABSTRACT

The present study deals with the perception that Barcelona Spanish-Catalan bilingual and Spanish monolingual speakers have of Barcelona Spanish and Catalan declarative and interrogative intonation patterns.

Perceptual tests were given to 65 bilingual and monolingual judges with mixed Barcelona Spanish and Catalan stimuli.

The results show, in the first place, that bilingual speakers do not discriminate code (language). Intonation is, thus, perceived as applicable to both languages. On the other hand, monolingual speakers do distinguish both code and modality (declarative, interrogative), but they can confound them in a wrong way.

Taking this into account, we can get to know the perception of intonation in cases of bilingualism, which allows us to discover the way intonation works in language-contact situations so that we can find general patterns.

1. INTRODUCCIÓ

El present treball s'adscriu dins el marc Amper-Cat, projecte de recerca vinculat a AMPER que pretén establir patrons d'entonació de la llengua catalana i de la llengua castellana parlades a Catalunya. Aquesta és, doncs, una contribució a l'estudi de la percepció de models entonatius de dues llengües en parlants bilingües i monolingües.

Els espais bilingües són espais de contacte de llengües en què els codis interactuen i tendeixen a no ser entitats discretes sinó que se superposen i es barregen. L'existència de més d'un codi posa a prova la competència lingüística de cada parlant, que ha de respondre al repte de poder controlar cada codi per separat i saber quan ha de donar-se el canvi de codi (Weinreich, 1953).

En aquests casos de bilingüisme (o multilingüisme) la competència del parlant i la manca de models de codis ben diferenciats fan que hi aparegui el que Weinreich (1953) anomena *interferència*, o, més recentment, transferència (Lado, 1957; Selinker, 1969), és a dir, l'aparició d'elements d'un codi en un altre.

Barcelona és un espai multilingüe, sobretot en l'actualitat, tot i que, per raons històriques, polítiques i socials es considera fonamentalment bilingüe català-castellà, és a dir, totes les persones que hi viuen han de tenir una certa competència en ambdues llengües. Quines són les implicacions del contacte de llengües en l'entonació?

L'entonació amb un enfocament bilingüe ha estat poc estudiada. Queen (1996, 2001) estudia l'entonació de parlants bilingües alemany-turc d'Alemanya i proposa una interessant visió d'aquesta en individus i comunitats bilingües. També Elordieta (2003) estudia l'entonació en castellà de parlants d'euskera de Lekeitio, i, en general, s'observa una confluència dels dos models entonatius, propis de cada llengua, que donen com a resultat nous patrons.

Tradicionalment, els entonòlegs han intentat trobar quines són les diferents parts del grup entonatiu, sobretot amb l'objectiu d'assenyalar el factor més significatiu de l'entonació, és a dir, el «fonema entonatiu». Navarro Tomás (1944) hi aporta el concepte de *tonema* per al castellà, com a element final del grup entonatiu que recull el camp tonal més distintiu entre corbes diferents. Aquesta idea de tonema ha estat considerada com a primer pas cap al descobriment de la unitat mínima significativa de l'entonació i, a més, com es recull a Prieto (2003), les teories sobre entonació marquen l'última síl·laba tònica com a punt d'inflexió d'aquesta corba i

com a límit que dona pas al tonema. La unitat mínima de significat entonatiu és una de les qüestions a què ens volem apropar també amb el present estudi.

Quant a les corbes melòdiques declarativa i interrogativa absoluta del castellà de Barcelona, en descriurem dos patrons, com s'observa a la figura 1:

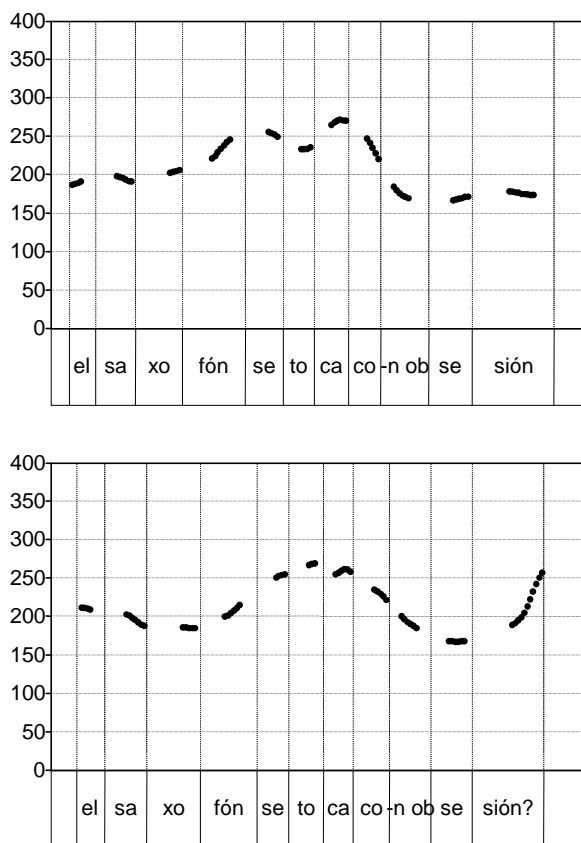
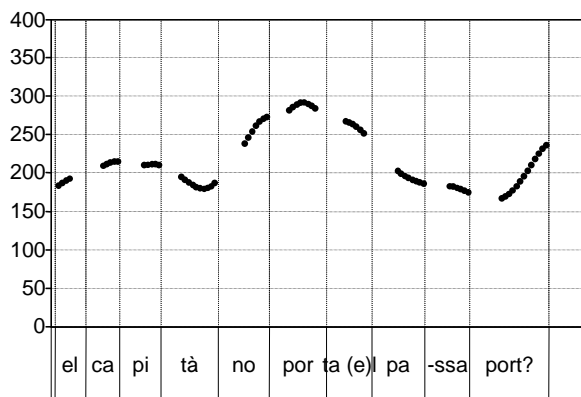
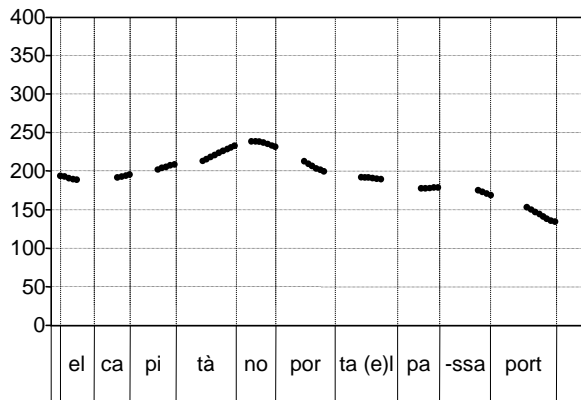

Figura 1. Mitjanes de les corbes d'entonació de l'oració «el saxofón se toca con obsesión» en modalitats declarativa i interrogativa emeses per una parlant de castellà de Barcelona.

Observant aquestes corbes, que corresponen a les mitjanes de declarativa i d'interrogativa d'oracions SVO obtingudes dels enregistraments d'Amper-Cat que es van fer servir per a aquest estudi, comprovem que el patró declaratiu és més aviat circumflex en el sentit que mostra un ascens a la part central de l'oració (el que correspondria al sintagma verbal) i un descens progressiu fins al final. El patró interrogatiu, en canvi, descriu una corba amb un ascens igualment al centre de l'oració, posterior descens i una nova pujada en el tonema.

Quant a les corbes obtingudes per al català de Barcelona, observem la figura 2:

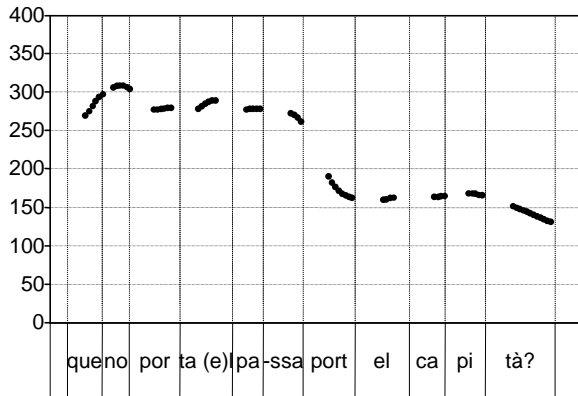

Figura 2. Mitjanes de les corbes d'entonació de l'oració «el capità no porta el passaport» en modalitats declarativa, interrogativa SVO i interrogativa VOS emeses per una parlant de català de Barcelona.

Observant la figura 2, destaca en primer lloc que hem considerat per als treballs d'Amper-Cat dos tipus d'oracions interrogatives per al català: una modalitat SVO i una altra també molt comuna, que no es dona en castellà estàndard, que és la modalitat VOS, precedida, en aquest cas, per la conjunció *que*. Els patrons de l'oració declarativa i de la interrogativa SVO se'ns mostren ben semblants als recollits en castellà. La corba declarativa és circumflexa i la corba interrogativa SVO mostra una pujada, una davallada i un nou ascens en el tonema. Naturalment, el patró interrogatiu VOS és exclusiu del català, almenys en el registre estàndard. Aquest tipus d'interrogatives se'ns mostren com a descendents, amb un inici agut i un descens brusc que coincideix amb la síl·laba tònica de l'objecte. Cal dir aquí que l'aparició del subjecte en aquest tipus d'oracions és poc comú però en la nostra recerca hi apareix sempre, així que caldrà considerar-lo com a element parentètic o optatiu, és per això que ens sembla més complicat parlar de tonema tenint en compte que, probablement, el tonema es trobi en el primer descens, en l'objecte.

Martínez Celdrán et al. (2005) i Prieto (1995) descriuen les corbes melòdiques pròpies del català de Barcelona i podem dir que coincideixen amb les mitjanes obtingudes en les modalitats estudiades.

En general, doncs, el patró declaratiu coincideix en castellà i català de Barcelona, però la simetria es trenca en el cas interrogatiu, ja que el català mostra dos

possibles patrons mentre que el castellà estàndard només en contemplaria un, l'ascendent. Ens plantejem la següent pregunta: reconeixen els parlants de castellà i català de Barcelona el patró descendent (VOS) com a propi del català de Barcelona?

2. METODOLOGIA

Com que treballem amb qüestions perceptives hem fonamentat aquesta recerca en els resultats obtinguts de sotmetre a jutges a un test perceptiu a través del qual aquests jutges han d'escollir llengua (català, castellà o indistint) i modalitat (declarativa, interrogativa o indistint) per a cada estímul que escoltaven.

Els estímuls que es fan servir per al test provenen d'oracions declaratives i interrogatives de la base de dades obtinguda pel projecte Amper-Cat en els enregistraments de castellà i català de Barcelona. Les informants van ser dues parlants, una per a cada llengua, sense estudis superiors, d'entre 25 i 50 anys, naturals de l'àrea de Barcelona, bilingües, una amb predomini del català, que produirà les oracions en català, i l'altra amb predomini del castellà, que produirà les oracions en castellà.

El corpus constà d'oracions declaratives i interrogatives absolutes per a ambdues llengües. Recordem que per al català les modalitats seran tres per la presència dels dos tipus d'interrogativa absoluta, l'ascendent (SVO) i la descendent (VOS).

Aquestes oracions van ser digitalitzades i optimitzades amb el programa GoldWave i posteriorment analitzades amb el programa d'anàlisi Matlab 4.0 per tal d'obtenir valors mitjans per a cada modalitat. Amb aquest mateix programa van ser sintetitzades de tal manera que només reproduïssin la informació prosòdica de les vocals, tot prescindint de la informació lèxica. Un cop sintetitzades, es va procedir a l'edició de 56 dels estímuls, per obtenir tres tipologies d'estímuls: a) 24 estímuls mixtes, en què es va barrejar pretonemes d'ambdues modalitats amb tonemes d'ambdues modalitats, sense barrejar les dues llengües; b) 15 estímuls pretonema, oracions d'ambdues modalitats i ambdues llengües en què es va eliminar el tonema; i c) 15 estímuls tonema, oracions d'ambdues modalitats i ambdues llengües en què es va eliminar el pretonema. Els altres 5 estímuls es van mantenir sencers, un per cada modalitat i llengua.

Els tests es van presentar amb una fitxa lingüística que permetia conèixer les característiques lingüístiques amb què cada jutge se sentia identificat, fonamentalment: tipus de parlant (bilingüe castellà-català o monolingüe castellà),

tipus de bilingües (amb cap predomini, amb predomini del castellà o del català) i origen lingüístic dels pares. A continuació es presentaven els 59 estímuls en quatre mòduls: 1) oracions senceres, 2) oracions mixtes, 3) pretonemes, 4) tonemes, sense fer distinció de llengua. Cada jutge havia de decidir si l'estímul que estava escoltant era, al seu parer, d'una banda, castellà, català o indiferent, i de l'altra, afirmació o pregunta (declarativa, interrogativa o indiferent). Els jutges havien de reflectir-ho en una graella, com es pot veure també en l'annex. Cada estímul era emès dues vegades a través de suport informàtic.

Els jutges van ser 65 estudiants de Filologia de la Universitat de Barcelona i de Logopèdia i Educació Especial de la Universitat Ramon Llull.

Un cop realitzats els tests es procedeix a les anàlisis estadístiques a través del programa SPSS, per tal d'obtenir mitjanes d'encert en la decisió dels jutges tot relacionant-ho amb les característiques lingüístiques de cada jutge.

3. RESULTATS

Del total de jutges, un 20% va definir-se com a monolingüe castellà, i l'altre 80% ho va fer com a bilingüe castellà-català. Separarem, per tant, els resultats a partir d'aquests dos grups de jutges.

A continuació es presenten els percentatges que es desprenen de les anàlisis estadístiques (taula 1):

RECONEIXEN...	BILINGÜES	MONOLINGÜES
Declarativa català	81.5	54.2
Interrogativa català	85.2	66.6
Declarativa castellà	86.7	58.3
Interrogativa castellà	90.4	63.8
Català	51	47
Castellà	52.8	58.3

Taula 1. *Percentatges de reconeixement de les diferents modalitats entonatives i de la llengua de l'estímul.*

Com podem veure, doncs, a la taula 1, es donen dos fets interessants. En primer lloc, els jutges bilingües assoleixen un més alt nivell de reconeixement de les modalitats declarativa i interrogativa que els monolingües. Els jutges monolingües, d'altra banda, mostren un baix reconeixement de les modalitats en tots els casos. A més a més, cap dels dos grups assoleix una clara diferenciació entre una i altra llengua.

A continuació es presenten a la figura 3 els resultats estadístics generals de reconeixement de modalitat i llengua.

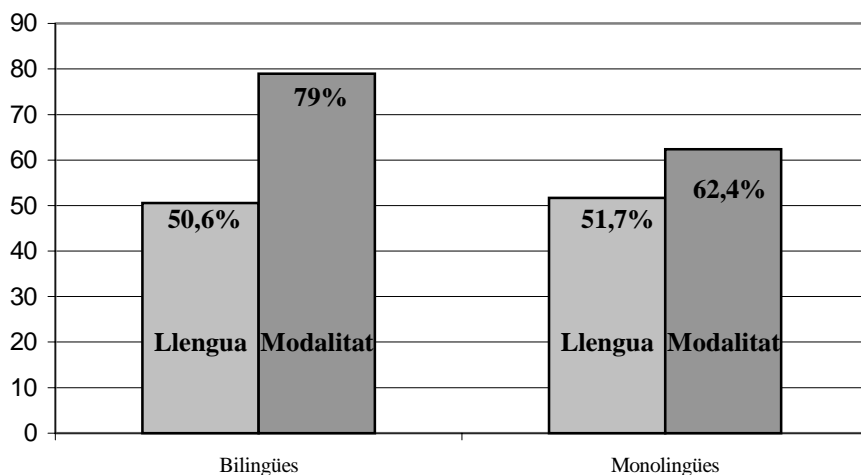

Figura 3. Percentatge de reconeixement de llengua i modalitat per part de cada grup de jutges.

Cap a on es decanta, per tant, l'error? Els jutges bilingües no reconeixen la categoria «llengua» en els casos dels estímuls interrogatius de patró descendent propis del català, ja que categoritzen un 60% d'aquests com a estímuls en castellà. De la mateixa manera, es dona una indistinció entre estímuls declaratius i interrogatius de patró ascendent del castellà i del català. En la majoria de casos es consideren tots els estímuls com a castellà i català, de forma indiferent.

Tanmateix, i com es pot comprovar a la figura 3, els jutges bilingües reconeixen la modalitat (declarativa o interrogativa) en un 79% de casos.

D'altra banda, els jutges monolingües no reconeixen la categoria «llengua» fonamentalment en els estímuls declaratius del castellà de Barcelona, ja que consideren un 60% d'aquests estímuls com a declaratives en català i un 20% com a interrogatives en català.

Els jutges monolingües mostren també un baix reconeixement de la modalitat (declarativa o interrogativa): l'error es dona en els casos d'identificació de declarativa en català com a interrogativa en català o com a interrogativa en castellà, en els casos d'identificació d'interrogativa de patró descendent com a declarativa en català o com a declarativa en castellà.

La taula 2 esquematitza els resultats:

ESTÍMUL	JUTGE	INTERPRETACIÓ MÉS FREQUENT
DECLARATIVA CATALÀ	Bilingüe	Declarativa castellà
	Monolingüe	Indistint
INTERROGATIVA SVO CATALÀ	Bilingüe	Interrogativa català
	Monolingüe	Interrogativa indistint
INTERROGATIVA VOS CATALÀ	Bilingüe	Interrogativa indistint
	Monolingüe	Declarativa català
DECLARATIVA CASTELLÀ	Bilingüe	Declarativa castellà
	Monolingüe	Declarativa català
INTERROGATIVA CASTELLÀ	Bilingüe	Interrogativa indistint
	Monolingüe	Interrogativa castellà

Taula 2. Relació d'interpretacions més freqüents que realitzen els jutges bilingües i els monolingües davant cada tipus d'estímul.

4. DISCUSSIÓ

Els jutges bilingües no distingeixen la llengua a través de l'entonació, però sí distingeixen la modalitat (declarativa o interrogativa). D'altra banda, els jutges

monolingües identifiquen sovint els estímuls de castellà de Barcelona com a estímuls de català de Barcelona i confonen la modalitat dels estímuls declaratius i interrogatius de patró descendent del català de Barcelona.

Davant d'aquests resultats podríem començar a referir-nos a un possible contínuum entonatiu que es troba subjacent en els individus bilingües i que fa que no siguin conscients de les diferències entonatives entre una i altra llengua, però que els individus monolingües sí que aprecien. La qüestió és saber si hi ha aquesta indiscriminació no només en la percepció de l'entonació sinó també en la producció.

D'altra banda, els resultats també serveixen per interpretar quina part de la corba entonativa és la més rellevant quant a la modalitat. En l'estudi hem pogut comprovar com sense cap mena de dubte el tonema descendent s'associava a la modalitat declarativa i l'ascendent a la interrogativa. Tanmateix, els jutges bilingües reconeixen com a interrogativa la combinació d'un pretonema agut i un tonema descendent i fins i tot només un pretonema agut. És en aquest cas on trobem que el pretonema conté la informació sobre la modalitat de l'oració, la qual cosa podria fer que ens replantegéssim la idea tradicional que exclusivament el tonema conté aquesta informació.

5. CONCLUSIONS

Podem concloure que per als individus bilingües els patrons entonatius que reflecteixen oracions declaratives són els circumflexos i els que reflecteixen la modalitat interrogativa són tant els circumflexos i ascendents com els aguts i descendents. Tanmateix, per als individus monolingües aquesta última possibilitat no es contempla com a modalitat interrogativa sinó que, a banda de l'estranyesa d'aquest patró al sistema del castellà estàndard, s'associaria sempre a la modalitat declarativa perquè el tonema és descendent i la informació sobre la modalitat en castellà es troba en el tonema.

Hem comprovat, doncs, que per als individus bilingües no hi ha distinció entre l'entonació del castellà i la del català de Barcelona. Caldria estudiar, doncs, fins a quin punt els individus bilingües reproduïxen en castellà unes estructures entonatives més aviat pròpies del català.

AGRAÏMENTS: Eva Sanz, Sabela Labraña, Mar Suárez, Ana M. Fernández Planas, Eugenio Martínez Celdrán, Valeria Salcioli, Elson Souza, Jutges de la UB i de la URL. Amb el suport del *Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya*.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ELORDIETA, G. (2003): «The Spanish intonation of speakers of a Basque pitch-accent dialect», *Catalan Journal of Linguistics*, 2, pp. 67-95.
- LADO, R. (1957): *Linguistics across cultures*, Ann Arbor, MI, University of Michigan Press.
- MARTÍNEZ CELDRÁN, E.; A. M. FERNÁNDEZ PLANAS; V. SALCIOLI, J. CARRERA SABATÉ y J. ESPUNY MONTSERRAT (2005): «Approche de la prosodie du dialecte de Barcelone», *Projet AMPER*, Géolinguistique-Hors Série n.3, Grenoble, Centre de Dialectologie, Université Stendhal Grenoble 3, pp. 159-175.
- NAVARRO TOMÁS, N. (1944): *Manual de entonación española*, Madrid, Guadarrama, 1974.
- PRIETO, P. (1995): «Aproximació als contorns entonatius del català central», *Caplletra*, 19, pp. 161-186.
- PRIETO, P. (coord.) (2003): *Teorías de la entonación*, Barcelona, Ariel.
- QUEEN, R. (1996): *Intonation in contact: Evidence from Turkish-German bilinguals*, tesi doctoral, University of Texas at Austin.
- QUEEN, R. (2001): «Bilingual intonation patterns: Evidence of language change from Turkish-German bilingual children», *Language in Society* 30, pp. 55-80.
- SELINKER, L. (1969): «Language transfer», *General Linguistics*, 9, pp. 67-92.
- WEINREICH, U. (1953): *Llengües en contacte*, Alzira, Edicions Bromera, 1996.